

Landbouw brengt vernieuwing in stadsuitbreiding

Stadslandbouw op de kaart zetten bij projectontwikkelaars, gemeenten en andere betrokkenen bij stadsuitbreiding. Dat is wat het project Agromere wil bereiken, met Almere als voorbeeld. Besluitvorming is in Almere nog niet aan de orde, maar de inspanningen van Wageningen UR hebben er al wel voor gezorgd dat de betrokkenen enthousiast zijn om landbouw in het stedelijk leven te integreren.

Stad is op planologische kaarten rood. Rood met alleen wat ondersteunend groen. 'Dat is makkelijk', legt Andries Visser, projectleider van Agromere van Wageningen UR, uit, want dan hoeven planologen en stedenbouwkundigen alleen maar te denken aan het bouwen van huizen. Met andere functies hoeven ze geen rekening te houden. Dat is nu net wat Wageningen UR wil doorbreken. De onderzoekers vroegen zich af of het niet mogelijk is om stad en landbouw samen te laten komen in de buitenwijken van het stedelijke gebied. De stedeling zoekt immers rust, groen, ruimte en onderbreking in zijn directe woonomgeving. Landbouw biedt die op een natuurlijke wijze. Het project Agromere wil in Almere laten zien dat stad en landbouw elkaar veel te bieden hebben. Dat de onderzoekers aan stadslandbouw wilden gaan werken was een gevolg van het systeeminnovatieproject Toekomstverkenningen, dat in 2003 in opdracht van LNV is uitgevoerd. Om een echt duurzame land- en tuinbouw te krijgen die het milieu ontziet, economisch interessant is en diverse maatschappelijke functies vervult, is een omslag nodig. Mensen van allerlei groeperingen, overheden en onderzoeksinstituten hebben individueel en in workshops beelden uitgewerkt van de landbouw in 2020. Eén daarvan was stadslandbouw. De volgende opgave is om deze vorm van landbouw concreet te maken en nu alvast de noodzakelijke stappen te zetten om het in 2020 mogelijk te maken.

>> Uitbreiding Almere

De onderzoekers lieten hun blik op Almere vallen, als dé kans om daadwerkelijk stadslandbouw te realiseren. Deze stad heeft als onderdeel van de 'Noordvleugel' Randstad de afspraak met het Rijk om een aantal verkenningen uit te voeren naar uitbreiding in verschillende gebieden in en om de stad. Het gaat om langetermijnplannen, de bouw hoeft pas in 2030 tot 2040 afgerond te zijn. Of en hoe de verschillende delen van het gebied er komen, hangt af van de definitieve afspraken met het Rijk in 2009. Als voorbereiding hierop ontwikkelt de gemeente voor elk aangewezen gebied een ontwikkelingsstrategie met daarin verschillende mogelijkheden om de gebiedsontwikkeling te realiseren. Als hierin stadslandbouw als optie naar voren komt, dan is de eerste concrete stap naar daadwerkelijke realisering gezet. Henk Meijer, projectdirecteur van het ontwikkelingsgebied Almere Noordost, zegt het ook met

zoveel woorden: "Wij laten ons bij de uitwerking onder andere inspireren door allerlei organisaties, en verkenningen van Wageningen UR zijn heel welkom. Stadslandbouw heeft ook zeker kansen, met duurzaamheid als thema in combinatie met functies voor de stad.' Hij heeft de onderzoekers dan ook uitgenodigd om ideeën aan te leveren, liefst zo concreet mogelijk. 'Het proces is gebaat bij innovatieve ideeën. De meest aansprekende hebben de meeste kans, als ze maar uitvoerbaar zijn.'

>> Denkbeeld op papier

Het idee van stadslandbouw valt dus in goede aarde. Daar hebben de onderzoekers veel voorwerk voor verricht. Het oorspronkelijke idee vanuit de toekomstverkenningen was alleen een denkbeeld op papier. Hoe het er in het echt uit kon zien, was ongewis. Laat staan dat degenen die betrokken waren bij de stadsuitbreiding er ooit van hadden gehoord. Aan de onderzoekers de taak niet alleen stadslandbouw op de kaart te zetten, maar ook om de mensen die de plannen uit moeten voeren er enthousiast voor te maken. Want alleen als zij er iets in zien, zullen ze er moeite voor doen en kunnen plannen werkelijkheid worden, was het idee van de onderzoekers. Jan Eelco Jansma, projectleider van De Smaak van Morgen, waaruit het project Agromere is voortgekomen: 'Het moet hún stadslandbouw worden, passend bij hun criteria voor innovatieve stedelijke ontwikkeling.' Hij voelde het als zijn eerste taak te laten zien dat landbouw in de stad toegevoegde waarde heeft. Neem Almere. Op dit moment is dit de groenste stad van Nederland als je kijkt naar het aantal vierkante meter per inwoner. Nadeel hiervan is dat al dat groen onderhouden moet worden en dat is kostbaar. Als de gemeente afspraken maakt met boeren en hen het groen laat beheren, dan leveren zij een bijdrage aan het verkleinen van de stedelijke problematiek.

>> Alle stakeholders betrekken

De onderzoekers gingen langs bij alle partijen die invloed hebben op de stedelijke ontwikkeling: landbouworganisaties, boeren, MKB, provincie, de gemeentes Almere en Zeewolde en projectontwikkelaars – die al een deel van de grond in handen hebben. 'We zochten uit wie invloed heeft op welke processen, en die probeerden we met de juiste argu-

menten erbij te betrekken', aldus Jansma. Alle stakeholders werden geïnterviewd en gevraagd naar hun beeld van toekomstig Almere. In een aantal bijeenkomsten, met behulp van de methode van omgevings-scenario's (zie kader), werkten ze dat uit in specifieke beelden voor Almere. Agromere was geboren: landbouw in de stad Almere. Met de methode kwamen de deelnemers uit op vier extreme beelden voor Agromere. Wat de deelnemers het meeste aansprak waren Boerenbrink en Ecostad. Bij Boerenbrink bestaat een woonwijk uit meerdere kernen waarbij het voedsel in principe lokaal geproduceerd wordt en kringlopen lokaal gesloten zijn. Daarnaast levert de landbouw diensten zoals zorg, recreatie, natuur en educatie. In Ecostad heeft de wijk één woonkern en de stadslandbouw ligt in schillen rondom de woonkern heen. De rest van de producten komt van de hele wereld, daar waar de productie het meest duurzaam is.

Dat deze manier van werken aansloeg blijkt uit de opkomst. Vertegenwoordigers uit de verschillende partijen namen er aan deel, en bleven ook bij vervolgbijeenkomsten komen. Ook sloten nieuwe zich bij het proces aan. Volgens Roel Slagter, hoofd projectontwikkeling bij projectontwikkelaar Amvest, hebben de bijeenkomsten en rapporten stadslandbouw op de kaart gezet. Vooral bij zijn collega's van andere projectontwikkelaars, omdat die nog nooit hadden nagedacht over deze vorm van landbouw in de buurt van woningen. 'Ik ben de schakel naar

commerciële marktpartijen en heb daar mijn ervaringen ingebracht. Voor hemzelf was de materie overigens niet geheel nieuw. Toevallig, eigenlijk, doordat hij een trouwpartij had meegemaakt op De Olmenhorst in Lisserbroek, een bedrijf dat de landbouw, en dan met name de fruitteelt, met allerlei activiteiten heel dicht bij de mensen brengt. 'Ik was er al redelijk positief over. Onze gedachten gingen ook uit naar een soepele overgang van groen naar rood, zodat de landbouwactiviteiten op loopafstand van het woongebied zitten. Maar de bijeenkomsten hebben zeker wat toegevoegd aan mijn beeld. Als de politiek niet zo langzaam was geweest in de besluitvorming, dan waren we er al veel verder in.'

Jansma is ervan overtuigd dat ze stadslandbouw op de kaart hebben gezet. 'In het begin keken de betrokkenen je glazig aan als je het erover had. Nu geven ze er al hun eigen invulling aan.'

>> Plannen concreter maken

Ook al zijn de betrokkenen enthousiast geraakt, het blijft nog steeds de taak van Jansma en zijn collega's de agenda te bewaken, bijeenkomsten te organiseren en te zorgen dat het onderwerp blijft leven. Het is nog niet zo dat de partijen er zelf mee verder gaan. Liever willen ze dat de onderzoekers nog concreter worden. Zo kwam vanuit de bijeenkomsten de wens om de twee scenario's Boerenbrink en Ecostad uit te werken tot

Scenario Boerenbrink

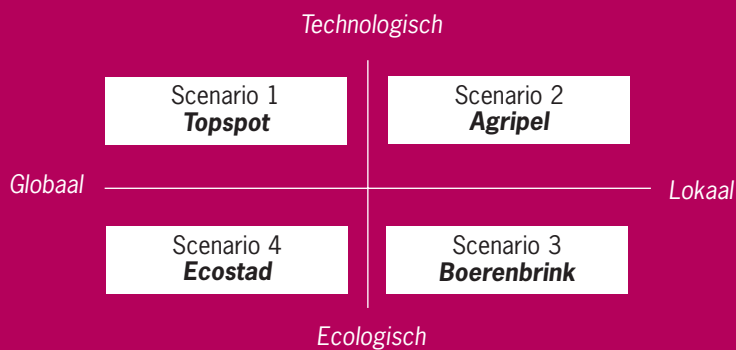
Agromere en omgevingsscenario's

De methodiek van omgevingsscenario's is ontwikkeld bij Shell om grip te krijgen op onzekere toekomst. Met omgevingsscenario's worden deze onzekere factoren gestructureerd in kaart gebracht en meegenomen in het planningsproces.

>> Stap 1

Het proces begint ermee dat een kleine kerngroep, waarvan één deskundig is in de methode, nadenkt over de strategische vraag waar de groep van 'wakker ligt'. Bij Agromere was deze kernvraag: hoe kunnen we Almere Noordoost ontwikkelen via het combineren van stadsontwikkeling met agrarische functies?

De kerngroep interviewde vervolgens mensen die inhoudelijk of beleidsmatig betrokken zijn bij het onderwerp, zoals projectontwikkelaars, overheden en ondernemers. Hen werd gevraagd welke zekerheden en onzekerheden van belang zijn om stadslandbouw in Almere Noordoost te realiseren. De twee meest onzekere factoren die de meeste invloed hebben op de kernvraag worden tegen elkaar uitgezet op een assenstelsel en vormen zo de basis voor vier scenario's. Bij Agromere ging het om technologisch versus ecologisch en globaal versus lokaal:

>> Stap 2:

In twee vervolgworkshops zijn met alle betrokkenen de vier scenario's in het assenstelsel uitgewerkt tot vier concepten:

1 Globaal technologisch: Topspot. Hoogbouw in een open decorum van agrarisch land en water en natuur. Veel mensen werken vanuit huis. Gemak en luxe staan voorop. Er is behoefte aan uitgebalanceerde menu's vanwege gebrek aan lichaamsbeweging. Stadslandbouw is hier

vooral dienstverlenend. Niet voedselproductie staat centraal, maar bijvoorbeeld verfraaiing van het landschap.

2 Lokaal technologisch: Agripel. Een landschap met eilanden van bewoning. De samenleving hecht veel waarde aan de eigen identiteit per regio. De welvaart is groot, al wordt de wereldeconomie bedreigd door internationale conflicten. Burgers vinden het daarom belangrijk dat grondstoffen en producten regionaal geproduceerd worden om de kwetsbaarheid van de samenleving te verminderen. Stadslandbouw is hier gericht op lokale voedselproductie op een hoogtechnologische manier.

3 Lokaal ecologisch: Boerenbrink. Meerdere woonkernen, waarbij landbouw en bijbehorende diensten sterk zijn verweven met wonen. Familieverbanden en gemeenschappen zijn belangrijk. De welvaart is afgenomen en Nederland is geen aantrekkelijke vestigingsplaats voor grote bedrijven. Er is een sterke overheid met idealen. Lokale economie bestaat uit ruilhandel. Stadslandbouw is geïntegreerd in de woonwijk en is voor de voedsel, water- en energievoorziening. Ook speelt de landbouw een centrale rol in het verbeteren van de sociale cohesie in de wijk.

4 Globaal ecologisch: Ecostad. Een woonkern, compact en functioneel. Mensen voelen zich wereldburger en zijn sterk betrokken bij het klimaat, de natuur en het milieu. Consumenten kopen vrijwel uitsluitend milieuvriendelijk geproduceerde producten met een fair-trade keurmerk. Stadslandbouw speelt een sociale rol en een rol als voedsel- en energieproducent.

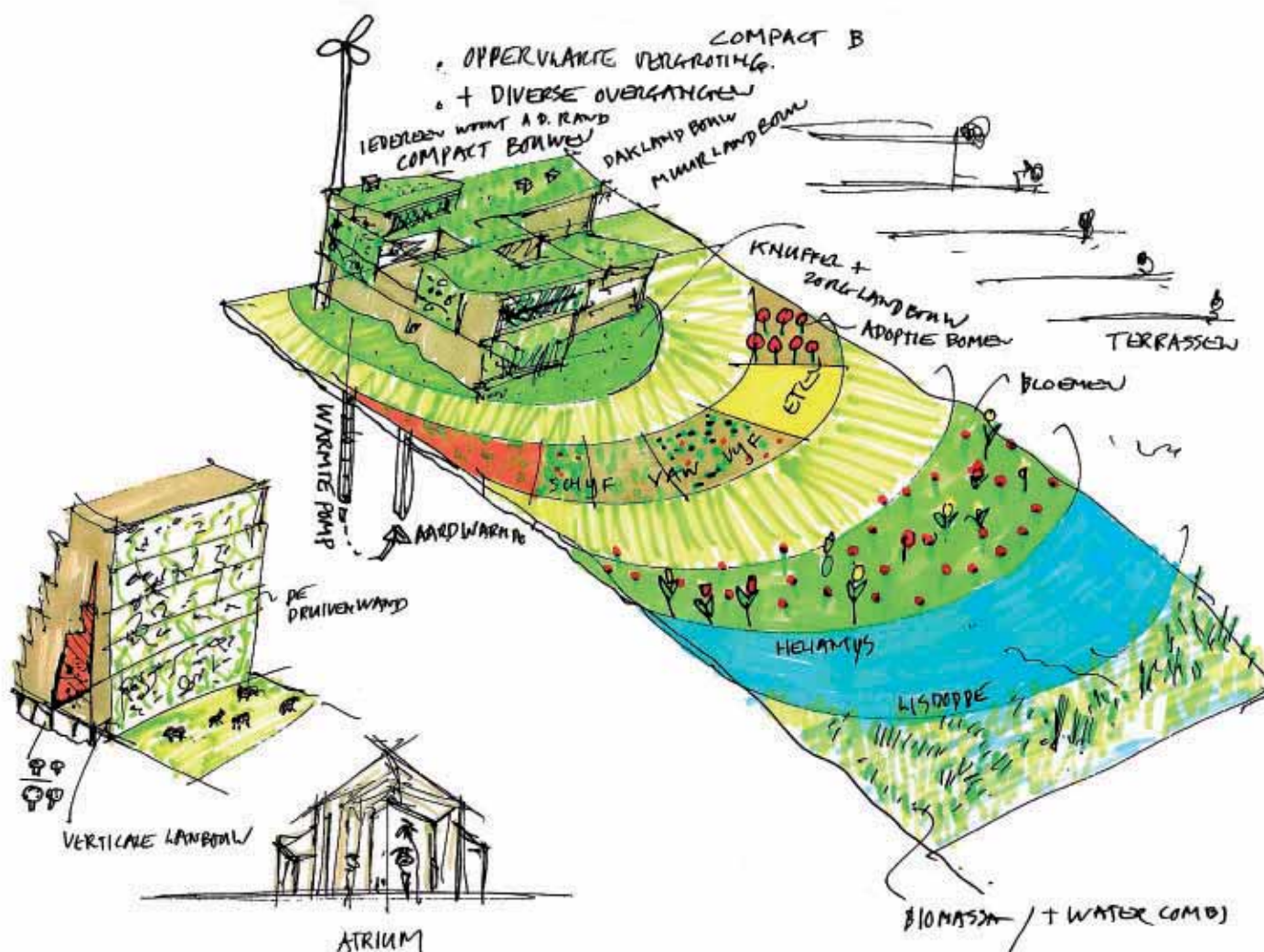
>> Stap 3:

De vier concepten zijn getoetst aan negen opgaven voor het gebied: welvaart, maatschappelijke ontwikkeling, woningopgave, infrastructuur, voedselvoorziening, waterberging, wet- en regelgeving, rol van de landbouw en organisch bouwen. Dit vormde de basis van de discussie in de tweede workshop: wat kunnen we nu al realiseren (en is robuust) en waar liggen transitie-opgaven? Hieruit zijn acties en namen van sleutelfiguren voortgekomen. Door hen erbij te betrekken kan het proces verder komen.

een gedetailleerde wijk. De onderzoekers hebben op basis van enquêtes de soort mensen getypeerd die in zo'n wijk willen wonen, zoals de 'rode Agromeerder': een individueel, vooruitstrevend, modern persoon die als onderbreking van zijn drukke bestaan de stadsboerderij bezoekt om eten te kopen en hier culturele activiteiten bijwoont. Voor de verschillende Agromeeders samen, 2750 inwoners, is berekend hoeveel voedsel en voorzieningen zij nodig hebben, van scholen tot recreatie. Hieruit volgt een voorstel voor vier landbouwbedrijfssystemen in de wijk: een pergola-bedrijf, dat is een bedrijf waar consumenten een vast contract afsluit met het bedrijf voor de afname van producten en waar die mee kan helpen. Het voorbeeldbedrijf in Agromere teelt tuinbouwproducten en fruit. Daarnaast zijn er een vleesvee-akkerbouwbedrijf met sociale voorzienin-

gen als bejaardenzorg, streeksupermarkt en kinderdagverblijf, een melkveebedrijf met natuur, recreatie en educatie en een cultuurkas waar ook een restaurant en ontmoetingsruimte in zitten. De bedrijven werken onderling samen en leveren elkaar producten.

Uiteraard is dit geen blauwdruk voor de invulling, benadrukt Visser. Door de mogelijkheden zo gedetailleerd uit te werken willen de onderzoekers het denkkader van de betrokkenen oprekken. De combinatie stad en landbouw moet vanzelfsprekend worden. Met de opzet van de vier bedrijfssystemen is dat gebeurd. Visser: 'Met de bedrijfssystemen waar we nu op uitkomen, zijn we begonnen met woningbouw en de behoeften van de bewoners. Zo leidt samenwerking tot nieuwe, duurzame gewenste innovaties in stedenbouwkunde en planologie.'

Scenario Ecocast

Meer informatie: Andries Visser, t 0320 291347, e andries.visser@wur.nl
 Jan Eelco Jansma, t 0320 291 612, e janeelco.jansma@wur.nl